

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2025.01.024>
УДК 811.161.2:81-112

Р.О. КОЦА, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
відділу історії української мови та ономастики
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: rgomonai@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2074-2250>

ІСТОРІЯ ФОРМИ ЗАЙМЕННИКА ПЕРШОЇ ОСОБИ МНОЖИНИ У СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

*У статті проаналізовано різні погляди на походження праслов'янських особових займенників **tu* і **ny*; встановлено склад займенників для позначення 1-ї особи множини у слов'янських мовах; з'ясовано причини поширення неоднакових форм на різних слов'янських територіях. На основі аналізу пам'яток і діалектного матеріалу обґрунтовано функціонування форми *ние* в болгарській і македонській мовах, *ми* — в українській та *ны* — у російських говорах.*

Ключові слова: особові займенники 1-ї ос. множ., *ми*, *ние*, *ны*, українська мова, слов'янські мови, історія форм займенників.

Особові займенники у слов'янських та інших мовах світу — одна з архаїчних мовних підсистем. Про її давність, окрім іншого, свідчать і суплетивні утворення відмінкових форм — основний засіб вираження граматичних значень для парадигми особових займенників в індоєвропейських мовах. Це явище властиве всім слов'янським мовам уже з найдавніших часів і сягає, мабуть, ще загальноіндоєвропейської мови-основи (Бевзенко, 1960, с. 146). Наприклад: укр. *я — мене, мій; він — його, йому; ми — нас, нам, нами*; польськ. *ja — mnie, mi; ty — nas, nam*; чеськ. *já — mne / mě; ty — nás, nám*; хорв. *ja — meni / mi; mi — nás / nas, nama / nam* тощо. З огляду на це походження займенника 1-ї ос. множ. (*ми*) і його форм (*нас, нам, нами*) тривалий час не викликало сумнівів. Однак наявність у болгарській та македонській

Цитування: Коца Р.О. (2025). Історія форми займенника першої особи множини у слов'янських мовах. *Українська мова*, 1 (93), 24–42. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2025.01.024>

© Видавель ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

мовах форми *ниє* в називному відмінку дещо порушувало системність описуваного явища, породжуючи чимало запитань, зокрема: чи є сучасне *ниє* продовженням праслов'янського **ny*; скільки та які займенники для позначення 1-ї ос. множ. були у праслов'янській мові; якщо **ny* таке ж давнє, як **tu*, то чому в більшості слов'янських мов усталилася саме форма **tu*.

Український займенник *ми*, як і відповідні форми в інших слов'янських мовах [ст.-сл., рос., ст.-блр., блр. *мы*, чеськ., слвц., в.-луж., н.-луж., ст.-польськ., польськ. *ты*, серб. *ми*, хорв. *ми*, словн. *mi*, блг. і мкд. діалектні *ми* (ЕССЯ 21, с. 22)], указують на те, що всі вони походять із праслов'янського **my*. Ця форма не була безпосереднім продовженням індоєвропейської, оскільки для позначення 1-ї ос. множ. в індоєвропейських мовах використовували 2 займенники: **ǵei-* / **ǵes*, представлений д.-інд. *vaśāt*, авест. *vaēt*, гот. *weis*, хет. *ueš*, тохар. В *wes* (там само, с. 23), і **mes*, представлений лит. *mēs*, лтс. *mes*, д.-пруськ. *mes*, вірм. *mek'* (там само). У слов'янських мовах усталилася друга форма, яка, однак, зазнала трансформації — поява кінцевого *-y*, що, очевидно, постало не через фонетичні зміни, а внаслідок аналогії — впливу форми наз. відм. 2-ї ос. множ. **yu* або знах. відм. 1-ї і 2-ї ос. множ. **ny*, **yu*, а також наз. і знах. відм. множ. іменників з основою на *-ā* типу *žena* — *ženy* (Ильинский, 1916, с. 403—404; Мейє, 1951, с. 365; Мельничук, 1966, с. 281; ЭССЯ 21, с. 22; Matasović, 2008, с. 235). Зазначимо, що кінцеве *-y* в **tu* не має відповідників у неслов'янських індоєвропейських мовах (Самійленко, 1970, с. 12).

Давність форми наз. відм. множ. займенника 1-ї ос. **tu* засвідчено в писемних пам'ятках усіх слов'янських мов та сучасних слов'янських мов і найбільш споріднених із ними балтійських мов, що мають основу займенника 1-ї ос. множ. із початковим *m-* і в непрямих відмінках (там само). Доказом цього є і генетично споріднені з формою **tu* деякі присвійні займенники (**mojь*, **moje*, **moja*), а також закінчення дієслів дійсного та наказового способів 1-ї ос. множ. *-mo*, *-im(o)* (< **-mes* / **-mos*).

У більшості сучасних слов'янських мов для позначення займенника 1-ї ос. множ. використовують фонетично видозмінену давню форму **tu* (Stieber, 1989, с. 141), унаслідок чого реконструкція відповідної праслов'янської форми в пізній праслов'янській період не викликала до певного часу різних пояснень і яку до середини ХХ ст. визнавали єдиною формою наз. відм. займенника 1-ї ос. для мови праслов'янської (Brückner, 1927, с. 350; Младенов, 1941, с. 367; Nahtigal, 1952, с. 94—96; Machek, 1957, с. 314).

Наявність *ниє* для позначення 1-ї ос. множ. наз. відм. у сучасних літературних болгарській та македонській мовах, а також сербського діалектного *није*, російського діалектного *ны* зумовила потребу з'ясувати їх походження. У II пол. ХХ ст. щодо форми **ny* і її рефлексів висунуто низку гіпотез. Зокрема, Й. Коларж пояснював форму наз. відм. множ. *ны* в болгарській мові як наслідок впливу мови латинської (Самійленко, 1970, с. 13). А. Вайан кваліфікував її як своєрідний «моравізм», що утворився за зразком називного — знахідного *вы* (Вайан, 1952, с. 177). Моравсько-панонською, якщо не стародавньою, уважав аналізовану форму і Р. Нахтігал (Nahtigal,

1952, с. 286). Але ці теорії були спростовані, бо, як слушно зауважував С.П. Самійленко, форма наз. відм. займенника *ны* засвідчена в пам'ятках та діалектах не тільки західнослов'янських, але й південнослов'янських і східнослов'янських мов (Самійленко, 1970, с. 13). Більшість дослідників причиною її появи вважали аналогічне вирівнювання в парадигмі: новоутворення з *н-* подібно до інших форм множини бачив у цій формі А.М. Селищев (Селищев, 1952, с. 114); впливом непрямих відмінків обґрунтовували *ние*, *ний* у болгарській та македонській мовах С. Младенов (Младенов, 1979, с. 265) і З. Штібер (Stieber, 1989, с. 141); утратою називної форми *мы* з наступним розвитком форм із початковим *н-* за аналогією до непрямих відмінків пояснював походження македонського займенника *ние* Б. Конескі (Конески, 1986, с. 145); як наслідок впливу знахідного відмінка форму *ны* в північно-західних говорах російської мови витлумачував О.О. Шахматов (Шахматов, 1896, с. 8).

Пояснення форми називного *ны* «і як морфологічного новотвору, що виник унаслідок впливу знахідного і взагалі непрямих відмінків займенника 1 ос. множ.», і «як новотвору, що постав у різних слов'янських мовах унаслідок тенденції до усунення суплетивізму основ особових займенників», С.П. Самійленко вважав непереконливим (Самійленко, 1970, с. 13). У 50-х роках ХХ ст. мовознавець ретельно проаналізував формування парадигми відмінювання займенника 1-ї ос. множ. (Самойленко, 1960). На основі окремих старослов'янських пам'яток і болгарської мови дослідник обґрунтовував, що форма **ну* — давніша, генетично пов'язана з формами непрямих відмінків займенників 1-ї ос. множ., двоїни, присвійних займенників із латинським *nos* (там само, с. 6). Думку про те, що є «деякі серйозні підстави твердити, що в праслов'янський період слов'яни мали не одну, а дві форми наз. відм. множ. займенника 1 ос. — **ту* і **ну*», учений висловлював і пізніше (Самійленко, 1970, с. 12—13).

Для підтвердження цієї гіпотези С.П. Самійленко висунув декілька аргументів. Проаналізуємо їх докладніше.

1. Свого часу А. Калина (Kalina, 1891, с. 495), П.О. Лавров (Лавров, 1893, с. 170), О.Г. Преображенський (Преображенский, 1910, с. 525) твердили, що форма наз. відм. *ны* вперше засвідчена в болгарській мові тільки в пам'ятках XIV ст. Проте, на думку С.П. Самійленка, учені не звернули уваги на те, що вже в деяких старослов'янських пам'ятках, зокрема в Київських листках, Збірнику Клоца, Єнінському Апостолі XI—XII ст., наявна саме форма *ны*. Зафіксовано її і в пам'ятках болгарської мови XII—XIII ст., наприклад, у Добромировому Євангелії XII ст., у Музейному Апостолі XIII ст. (Самійленко, 1970, с. 12).

Однак, за спостереженнями науковців (Nahtigal, 1952, с. 286; Ван-Вейк, 1957, с. 282; Стоянов, Янакиев, 1976, с. 157, 168; Німчук, 1980, с. 135), у старослов'янській мові форму наз. відм. займенника 1-ї ос. множ. *ны* (*нѣи*) уживали зрідка. Зокрема, у Київському місалі її зафіксовано тільки 6 разів (Вайан, 1952, с. 177; Nahtigal, 1952, с. 286; Stieber, 1989, с. 141); у збірнику Клоца — 1 раз (I, 58) поряд із 3 фіксаціями *мы* (Nahtigal, 1952, с. 286); у

Єнінському Апостолі — 1 раз (37a) (Мирчев, Кодов, 1965, с. 215). Наприклад: *и ны разоумѣхомъ любвѣе жже иматъ бѣ в насъ* (Єнінський Апостол XI ст.; Мирчев, Кодов, 1965); *се нѣи чьстьѣж свѣатѣихъ чьстѣмъ: сътвори нѣи радостнѣи* (КЛ, с. 6). Основною формою у староболгарській і старомакедонській мовах була *мы* (*мѣи*) (СБР I, с. 879): *отъпо(у)сти намъ длъгы нашѣ. Ъко и мы отъпоуштаемъ длъжъникомъ нашимъ* (Маріїнське Євангеліє X—XI ст.; СБР I, с. 879); *и остави намъ длъгы нашѣ. Ъко и мѣи оставѣлемъ длъжъникомъ нашимъ* (Асеманово Євангеліє XI ст.; Бојковска, 2008, с. 56).

Як зауважував С.Б. Бернштейн, такі вживання поодинокі не тільки у старослов'янських текстах, але й у пам'ятках середньоболгарської мови, оскільки «у книжну літературну мову вони не допускалися і тільки деколи через недогляд переписувачів потрапляли туди» (Бернштейн, 1948, с. 329). На спорадичності вживання форми *ны* в середньоболгарську епоху наголошував і К. Мірчев, подаючи приклад із Добрейшового Євангелія поч. XIII ст. — *ибо и ны составѣлемъ* (Мирчев, 1978, с. 181).

Загалом для середньоболгарської і старомакедонської мов характерне паралельне використання форм *мы* та *ны*, а також їхніх подовжених варіантів *мие* та *ниє* (там само), що постали внаслідок перерозкладу синтагми: ст.-болг. *ны љсмъ* > *ниє* (БЕР IV, с. 638), аналогічно — *мы љсмъ* > *миє*. Уперше такі форми зафіксовано в Болонському Псалтирі XIII ст. (Щепкин, 1906, с. 216; Селищев, 1918, с. 193). Належність цієї пам'ятки до охридського говору дала змогу мовознавцям говорити про проблему ізоглоси *миє/ниє* вже у старомакедонський період. Б. Видоєскі, зокрема, припускав, що вона могла проходити через охридсько-преспанський мовний ареал, а згодом просувалася далі на захід (Видоєскі, 1999, с. 138; карта 4). Окрім цього, у середньоболгарський період засвідчено форму *мниє*, що утворилася в деяких говорах у процесі витіснення *ми* внаслідок контамінації з формою-новотвором *ниє* (Гадолина, 1963, с. 121): *да отидиме мниє ф небе* (Черг., № 25, с. 110).

Від новоболгарської мови, наприклад, у дамаскинах, зафіксовано тільки займенник *ниє* (*није*): *г(с)лѣдина нѣє не имаме* (Копр., с. 19); *останѣте вые тука под тазы планина, а нѣа да утидимъ на планиньта горѣ* (Свищ., с. 341).

Отже, процес уніфікації займенникових форм називного відмінка множини з формами непрямих відмінків у болгарській та македонській мовах був давнім і тривалим: охоплював період, що передував появі середньоболгарських пам'яток писемности, і завершився орієнтовно наприкінці XVI ст.

У пам'ятках інших південнослов'янських мов форми *ни*, *ниє* і под. для наз. відм. займенника 1-ї ос. множ. не виявлено. Одиначна фіксація форми *ни* для називного відмінка у словенському Трубарі 1564 р.: *Inu ie ta rifnizhna vola Boshya, de ni vtih nadlugah inu na Smerti imato biti volni inu pokurni* (ТО, с. 43a) — імовірно, помилка, оскільки у словенській мові таку форму не використовували навіть у знах. відм. із часів найдавнішої пам'ятки старослов'янської мови словенської редакції — Фрейзінгенських уривків X—XI ст., і немає жодних свідчень про її можливе поширення на наз. відм., що властиво болгарам (Jelovšek, 2014, с. 133).

У церковнослов'янських пам'ятках східних слов'ян XI—XIII ст. форму *ны* не засвідчено (Арполенко та ін., 2008, с. 72). Немає її в церковнослов'янських текстах української редакції XVI—XVII ст. (Білих, 2016, с. 180).

Отже, фіксація займенника *ны* в пам'ятках староболгарської мови свідчить про його розвиток ще до XI ст. (Мирчев, 1978, с. 181), указує на давність процесу (Гадолина, 1963, с. 121), однак не надає прямих доказів про його праслов'янське походження.

2. Як зазначали А. Калина (Kalina, 1891, с. 495 і далі), П.О. Лавров (Лавров, 1893, с. 170 і далі), Б. Цонев (Цонев, 1934, с. 294), С.Б. Бернштейн (Бернштейн, 1948, с. 329—331), із XIV—XV ст. форма наз. відм. *ны* частіше проникає до писемної болгарської мови, і для сучасних болгарської і македонської літературних мов форма наз. відм. множ. *ние* є нормою (Самійленко, 1970, с. 12).

Однак, за спостереженнями К. Мірчева, уходження *ние* до писемної мови було досить складним (Мирчев, 1978, с. 181). С.Б. Бернштейн таке явище пояснював походженням самої форми. На його думку, *н-* замість *м-* у займеннику 1-ї ос. множ. з'явилося під впливом народної мови, відповідно форма *ние* (*ний*) змогла потрапити до літературної мови тільки тоді, коли народна мова стала мовою писемности, тобто з кінця XVI ст. (Бернштейн, 1948, с. 329).

Свої міркування щодо розмовного походження *ние* С.Б. Бернштейн обґрунтовував наявністю тільки цієї форми, а також форми *мие* у валаських грамотах XIV—XV ст., написаних болгарською мовою (там само, с. 330). Наприклад: *того радї нїє сляжимо господинѹ кралю и сватомѹ вениѹ* (Vogdan, с. 43); *и да си дрѣжимо закон стари ѿт прѣвих господа[ре]х, и вїє и нїє* (там само). Це було перше в історії болгарської писемности послідовне відбиття так званої новоболгарської форми. Такі займенники у валаських грамотах, як твердить дослідник, могли мати тільки одне джерело — місцеві слов'янські говори, оскільки через книжну мову писарі засвоїли б іншу форму (Бернштейн, 1948, с. 330). У церковних і світських літературних пам'ятках Валахії описуване явище не відображено: книжники дотримувалися норм середньоболгарської мови й використовували вже давно мертву форму *мы* (або, зрідка, *ми*). Водночас у декількох валаських грамотах, написаних сербською мовою, зафіксовано форму *ми* (там само): *он щєт сляжити, ми щємо га миловат* (Vogdan, с. 120).

Не зафіксовано займенника наз. відм. *ние* й у близьких територіально до Валахії слов'янських говорах Молдови. У молдавських грамотах Стефана Великого, написаних староукраїнською мовою, знаходимо тільки *мы* (*ми*). Цей факт, імовірно, свідчить про територіальне розмежування у функціонуванні форм *мы* і *ны*, про діалектне (болгарсько-македонське) походження *ние* і — що найважливіше — про те, що цього займенника не було в живій мові українців XIV—XV ст.

Очевидно, доказом народного походження болгарської форми *ние* є збереження її (у різних фонетичних варіантах) у болгарських переселенських говірках, носії яких, незважаючи на інтеграцію з місцевим населенням, не

втратили самобутності своєї рідної мови. Пор. різні форми, зафіксовані в болгарських говірках на території України та Молдови: *не́ја, ни́је* (Чешко, 1952, с. 62), *н'е́йя, н'и́и, н'и* (Бунина, 1953, с. 88; Бунина, 1954, с. 37), *н'а́ја (н'а́й), ни́я (ни́)* (Бернштейн, Журавлев и др., 1951, с. 123; Полтораднева-Зеленина, 1954, с. 102), *н'и́я* (Зеленина, 1955, с. 120), *ний* (Колесник, 2019, с. 373), *ни́* (Полтораднева, 1953, с. 96), *ний* (Стойков, 1958, с. 29). Як бачимо, попри різне фонетичне оформлення в усіх говірках послідовно вжито основу займенника на **н-**. Отже, болгарські переселенські говірки не лише добре зберігають власну специфіку, а й продовжують розвиватися за своїми внутрішніми законами (підкреслення наше. — Р. К.) (Стойков, 2002, с. 4).

3. Займенники *ние* (*ний, ния, ни, не*) зафіксовані в говорах сучасної болгарської, македонської та сербської мов (Самійленко, 1970, с. 12).

Тепер форма *ние* є не тільки літературною нормою, але й поширена майже на всій території Болгарії (Мирчев, 1978, с. 181; БДА, 2016, карта 72). Водночас у сучасних болгарських говорах, переважно західноболгарських, знаходимо не лише *ние* (*ний, ния, ниа, нея, нее, ни*), а й стару форму з **м-** (*ми, мие, миа, мийе, мийа*) (БДА, 2016, карта 72).

У діалектах македонської мови зафіксовано значну кількість форм для займенника 1-ї ос. множ.: *ние* (*није*), *ниека, ниа* (*нија*), *ниака, ни, н'я, н'еа* і *мие* (*мије*), *мија, ми* (Видоески, 1999, карта 4), серед яких найбільшу територію займають утворення з кореневим **н-** (там само, с. 129). Уживання займенників *ми(j)е, ми(j)а, ми* обмежується крайніми північними та західними периферійними говорами (там само, с. 130): Полозький (общини Гостивар, Тетово, Теарце), Південно-Західний (общини Дебар, Вевчани) і Скоп'євський (общини Сопиште, Чаір) регіони Північної Македонії (ДММД; докладніше див.: Видоески, 1999). Поширення форми *ми* на македонсько-сербському помезів'ї (на північ від Скопської Чорної Гори та в районі м. Куманово) прийнято вважати сербським впливом (Белић, 1905, с. 401; Видоески, 1999, с. 138). Причому в македонських *ја*-говорах збережено стару форму займенника з основою **м-**, а в *јаз*-говорах, що перебувають у тісному зв'язку з говорами Болгарії, зафіксовано новотвір *ни(j)е — ни(j)а* (Селищев, 1918, с. 193). На цьому зв'язкові наголошував і С.П. Самійленко (Самійленко, 1970, с. 12).

Форма *није* притаманна тільки т. зв. перехідним говорах сербської мови на півдні та південному-сході Сербії, як-от торлацькому діалектові (Белић, 1905, с. 401; Ивић, 1985, с. 110—131), що розвивається в тісній взаємодії з болгарською та македонською мовами.

Отже, незважаючи на те, що літературною нормою займенника 1-ї ос. множ. сучасних болгарської та македонської мов є форма *ние*, у діалектах збережено й використовують і нині стару форму *мие*.

4. Доказом праслов'янського походження форми *ны* С.П. Самійленко вважав наявність наз. відм. займенника *ны* замість *мы* у гдовських говорах російської мови (Самійленко, 1970, с. 12).

Дослідник припускав, що первісно форми **ну* і **ту* розрізняли за значенням: **ну* позначало родовий колектив як замкнене ціле, протиставлене

іншому чи іншим колективам (ексклюзив), а **ту* — колектив, не протиставлений іншому чи іншим колективам (інклюзив) (там само, с. 14). На його переконання, цей відтінок значення простежується і в північно-західних російських говорах: форму наз. відм. множ. *ны* вживають здебільшого тоді, коли потрібно вказати на замкненість, обмеженість у певному відношенні колективу, який позначають формою *ны* і протиставляють іншому колективі (*тыи погибшы, а ны спаслся*) (там само). Однак діалектні записи свідчать, що обмеження у використанні форм *мы* і *ны* в цих говорах, окрім віку інформатора та рівня його освіченості, немає: старше покоління використовує форму *ны*, а молодь — *мы*. Однак і в тих, і в тих *мы* і *ны* позначають те саме — ‘я та ще хтось’, тобто те, що й у літературній мові (Сумникова, 2005, с. 135).

У російському мовознавстві є різні погляди щодо походження форми *ны* північно-західного псковського ареалу. Ф.П. Філін, наприклад, уважав, що вона виникла незалежно від південнослов'янської у процесі узагальнення основ та усунення суплетивізму (Филин, 1972, с. 436). На його думку, це діалектне явище «зародилося в епоху давньоруської мови»: на ранньому етапі була форма *мы*, потім у якийсь момент (імовірно, із XIV ст.) у північно-західному регіоні відбулося аналогічне вирівнювання в парадигмі та з'явилася форма *ны* (там само). Далі, очевидно, не раніше XX ст. (зважаючи на діалектні дані) молоде покоління почало засвоювати форму літературної мови *мы* (Сумникова, 2005, с. 136). Т.О. Сумникова обстоює праслов'янське походження займенника *ны*, але зі зміненою семантикою (там само). Дослідниця апелює до історії самих говорів, що їх зараховують до новгородсько-псковського історичного ареалу, у якому збереглися архаїчні праслов'янські риси. Однак наявність форми *ны* в окремих сучасних російських говорах північно-західних областей, як зауважує М.А. Гадолина, не може свідчити про праслов'янське походження цих утворень у східнослов'янській мовній області, бо занадто малий ареал їх поширення, щоб бачити в них спадок праслов'янської епохи (Гадолина, 1963, с. 122).

Поширення займенника *ны* на обмеженій території Псковської області (ПОС 22, с. 18—19) поряд із функціонуванням там як основної форми *мы* (ПОС 19, с. 117—119); відсутність фіксації займенника *ны* в історичних пам'ятках із цього регіону (ПОС 19, с. 119—123; Зализняк, 2004; Каринський, 1909); функціонування займенника 1-ї ос. множ. *ны* в російських говорах Карелії (СРГК 4, с. 55), найімовірніше, свідчать про угро-фінський вплив на формування аналізованої форми.

Територія на північ від Пскова і східний берег Чудського озера (сучасна Гдовщина) споконвіків були заселені угро-фінськими племенами, слов'янізація яких розпочалася в середині I тис. із приходом псковських кривичів (Півторак, 2001, с. 71). До кінця XIII ст. стало помітним слов'янське домінування, яке зрештою в XIV—XVI ст. зумовило повну асиміляцію місцевого прибалтійсько-фінського населення. Південноводські племена, з якими дослідники північноросійського наріччя насамперед пов'язують формування мовної специфіки гдовських говорів (Строганова,

1970, с. 451), повністю втратили рідну мову й перейшли на російську. Однак у цьому процесі багато мовних явищ виявилися для них неорганічними, що зумовило аналогію (там само, с. 450). У такий спосіб граматична основа рідної говірки стала підґрунтям для засвоєння чужомовних явищ, оскільки, засвоюючи іноземну мову, «індивід несвідомо переносить систему правил, програму мовної поведінки в рідній мові на ту, яку вивчає» (Swan, 2002). До наслідків аналогії належить і поширення займенника *ны* 'ми' (Строганова, 1970, с. 450).

Сьогодні складно достеменно сказати, який з факторів найбільше вплинув на описуване явище. Серед них, імовірно, можна виділити два основні. Перший — це відсутність у фіно-угорських мовах, зокрема прибалтійської групи, суплетивізму для утворення відмінкових форм займенника 1-ї ос. множ. (Лыткин, 1974, с. 288). Пор.: ест. *me / meie — meie / me, meid*,... (Бійспуу, 1999, с. 132); суч. водська *mī — meje, mejeD*,... (Маркус, Рожанский, 2017, с. 454); карел. *tuö — meijän, meät*,... (Зайков, 1999, с. 57). Отже, гдовська форма *ны* може бути наслідком вирівнювання парадигми для збереження кореневого **н-**, наявного в усіх непрямих відмінках. Другий — це генетична близькість особових і вказівних займенників у фіно-угорських мовах. І *ti*, і *ti* зводяться до первісних дейктичних часток (Майтинская, 1969, с. 140—147; Лыткин, 1974, с. 284), серед яких у творенні вказівних займенників у множині особливе місце посідала *n*-ова частка (Майтинская, 1969, с. 61—139), пор.: карел. *нио, ne 'ti', nätä 'ci'*; вод. *nē 'ti'* (Маркус, Рожанский, 2017, с. 456). Отже, тривала відсутність форм множини особових займенників, частий пропуск їх у реченні (Майтинская, 1969, с. 180) поряд з активним функціонуванням дуже давніх вказівних займенників із кореневим **н-** могли мати вплив на розвиток форми *ны* в окремих російських говорах.

Безпосередня близькість слов'янського і неслов'янського населення на аналізованій території впродовж тривалого часу не могла не вплинути на їхні говори. Підтвердженням цього є і результати досліджень лексики фіно-угорського походження в північно-західних діалектах російської мови, зокрема й у гдовських говорах, які вказують на те, що Гдовщина є ареалом субстратного прибалтійсько-фінського впливу (Мызников, 2004, с. 293) водсько-естонського типу (там само, с. 315). Тому, на нашу думку, гдовську форму *ны* потрібно кваліфікувати саме як наслідок такого впливу.

Отже, сьогодні у гдовському говорі російської мови функціують дві форми наз. відм. займенника 1-ї ос. множ.: *мы* — давня слов'янська форма, засвідчена в пам'ятках від XIII ст. і поширена на всій території Псковської області; *ны* — результат мовної інтерференції слов'янського і неслов'янського населення, що проживало на території історичної Гдовщини, локалізована в місцях проживання естонських спільнот. Пор. збіг фіксації цієї форми у словнику (ПОС 22, с. 18—19) з територією розселення естонців — Гдовський, Серьодкинський, Сланцевський, Палкинський, Полновський, Лядський райони Псковської області (за адміністративним поділом 50-х рр. XX ст.) (Тамби, 2021, с. 111).

5. Про наявність у праслов'янській мові форми наз. відм. множ. *ны* (**ny*) свідчать і однокореневі форми непрямих відмінків множини (**nasъ*, **natъ*, **ny*, **namî*) та двоїни (**naju*, **nata*, **na*), деякі присвійні займенники (**našъ*, **naše*, **naša*). Із формою **ny* генетично пов'язані лат. *nōs*, д.-інд. *nās* та ін. (Самійленко, 1970, с. 13).

Однак явище суплетивізму є звичним для займенникової парадигми: різні відмінкові форми того ж займенника утворювали від різних основ (Бевзенко, 1960, с. 146). На думку А. Мейє, це пов'язано з тим, що індоєвропейські особові займенники не мали первісно відмінкових форм і отримали їх згодом за аналогією до інших імен (Мейє, 1951, с. 363), причому дуже часто для цього використовували займенники з іншим коренем, що зумовило наявність різних форм для називного відмінка й непрямих відмінків. Пор. з іншими індоєвропейськими мовами: пруськ. *mes* — род. відм. *noīson*, гот. *weis* — род. відм. *unsara* та ін. (ESSJ, с. 428).

Отже, однокореневі форми непрямих відмінків множини (**nasъ*, **natъ*, **ny*, **namî*) та двоїни (**naju*, **nata*, **na*), деякі присвійні займенники не є прямим, безпосереднім доказом функціонування форми називного відмінка **ny*.

Аналіз аргументів, що їх наводить С.П. Самійленко, порівняння їх із дослідженнями інших славістів, наявний у розпорядженні сучасних дослідників мовний матеріал не дають достатніх підстав уважати гіпотезу С.П. Самійленка про праслов'янське походження форми *ны* більш переконливою і аргументованою, ніж пояснення цієї форми як наслідку впливу непрямих відмінків чи усунення суплетивізму основ особових займенників, що були до нього.

З'ясовуючи походження тих чи тих форм, слід ураховувати, що однотипні утворення у споріднених мовах можуть бути як результатом початкової подібності, так і реалізацією спільної тенденції розвитку мов у час їхнього окремого життя, оскільки «однакові чи подібні зміни відбувалися навіть після розпаду та початку диференціації мов, що розвинулися зі спільної мови» (Мейє, 1954, с. 45). Тому вважаємо цілком обґрунтованою думку М.А. Гадоліної, що форма *ны* постала в деяких мовах у період їхнього окремого життя внаслідок безумовної для всіх слов'янських мов тенденції до усунення суплетивізму основ особових займенників, явища винятково давнього, яке сягає корінням дослов'янського періоду (Гадолина, 1963, с. 120). У такий спосіб форму *мы* (**my*) було замінено на форму з кореневим **н** (**n**), характерним для всіх непрямих відмінків цієї парадигми (там само, с. 119), зокрема в болгарській та македонській мовах.

Однак чому процес уніфікації форми називного множини з формами непрямих відмінків був локально обмежений болгарською та македонською мовами і взагалі невідомий іншим південнослов'янським та західнослов'янським мовам і більшості говорів східнослов'янських мов? Відповідь на це запитання була б очевидною, якщо допустити можливість наявності у праслов'янський період двох займенників наз. відм. множ. — **my* і **ny*, причому форма **ny*, імовірно, повинна була поступитися займеннику **my* і вживатися як діалектна (Мельничук, 1966, с. 282). Однак

з'ясування історії форм особових займенників у множині переконує в тому, що у праслов'янській мові пізнього періоду діалектних відмінностей у парадигмі множини не було (Гадолина, 1963, с. 130). Ба більше, попри наявність різних гіпотез, переконливих доказів праслов'янського походження форми наз. відм. займенника 1-ї ос. **ny* немає.

Найімовірніше, значний вплив на вирівнювання в парадигмі займенника 1-ї ос. множ. саме в болгарській і македонській мовах мало функціонування коротких (первинних) форм давального і, передусім, знахідного відмінків — *ны*, які, за спостереженнями К. Мірчева, з однаковою частотою використовували як у старо-, середньо-, так і новоболгарській мовах (Мирчев, 1978, с. 181). Короткі форми давального (*ни*) і знахідного (*не, на*) відмінків сьогодні вживають і на всій території Північної Македонії (Видоески, 1999, карта 12).

В інших південнослов'янських мовах, за деякими винятками, не вживають цих форм. Зокрема, енклітика знах. відм. *ne* (замість *nas*) поширена в чорногорських діалектах (ЕССЯ 26, с. 55); займенник *ni* як енклітику давального *ne* і як енклітику знахідного відмінків множ. (замість *nam, nas*) зберігають у південних говорах сербської мови (Maretić, 1963, с. 191), однак нині для знах. відм. його фактично не використовують (ЕССЯ 26, с. 55). Зафіксовано її передусім у північнотимоцькому (*ни*) (Стоядинович, 2016, с. 63) і торлацькому (*ni*) діалектах (Lisac, 2001; Matasović, 2008, с. 237).

У західнослов'янських мовах короткі форми не збереглися: не відомі вони польській мові (Długosz-Kurczabowa, Dubisz, 2006, с. 228); старочеський займенник знах. відм. 1-ї ос. множ. *ny* вийшов з ужитку в XIV—XV ст.¹ (Bělič, 1979; Gebauer, 1960, с. 530); у давній словацькій писемності зафіксовано тільки повні форми (Stanislav, 1967, с. 296). Однак коротка форма для знах. відм. (*ni/ní*) функціює сьогодні в окремих середньословацьких говорах (там само).

Не набули поширення давні короткі форми дав. і знах. відм. множ. *y* у східнослов'янських мовах. Найраніше вийшла з ужитку форма дав. відм. *ны* та вже в давньоукраїнській і старослов'янській мовах її замінили на форму *namъ* (Самійленко, 1970, с. 63). Частіше цю форму зафіксовано в пам'ятках киеворуської світської літератури: *и Бѣ ны поможе* (ПМ, с. 82 зв.), а в церковнослов'янських текстах східних слов'ян цього періоду її представлено лише одиничними вживаннями (Арполенко та ін., 2008, с. 73, 85), причому в деяких жанрах церковної літератури, зокрема псалтирях, не засвідчено взагалі (Самійленко, 1970, с. 61). Не виявлено її в Остромировому Євангелії, Архангельському Євангелії та інших Євангеліях XI—XII ст. Нечасте використання короткої форми дав. відм. множ. займенника 1-ї ос. зафіксовано в Путенському та Луцькому Євангеліях, тобто в пам'ятках XIII—XIV ст. (там само), наприклад: *стѣи николаѣ помози ны и избави ны* (ЧудН, с. 696).

¹ Найраніші свідчення заміни знахідного відмінка *ny* на *nás* знаходимо в Опатовіцькому гомілярі (Homiliár Opátovický) зі старочеськими глосами з II пол. XIII ст., Климентівському Псалтирі (Žaltář Klementinský) I пол. XIV ст. та ін. (Gebauer, 1960, с. 530).

Коротких форм дав. відм. множ. не рекомендовано вживати й у граматиках Л. Зизанія та М. Смотрицького (Білих, 2016, с. 180). Попри це, у церковнослов'янських текстах XVI—XVII ст. (очевидно, через їхню традиційність) зафіксовано поодинокі використання цього займенника (там само). Наприклад: *даждь ны маса да гмы* (ОБ, с. 66).

Стійкішою виявилася праслов'янська форма знах. відм. множ. **ну*, рефлекс якої (*ны*) засвідчено в усіх східнослов'янських пам'ятках XI—XII ст. (Самійленко, 1970, с. 63). У старослов'янських і давньоукраїнських текстах зафіксовано також вторинну форму *насъ*. Систематичне дослідження їх уживання в пам'ятках давнього письменства, яке виконав С.П. Самійленко, засвідчило, що форма *ны* була основною формою знах. відм. не тільки у старослов'янській мові, а й у давньоруській (там само, с. 65). Її вільно вживали як перед дієсловами, так і після них, сполучали з прийменниками, її використання не залежало від порядку слів у реченні тощо (там само). Наприклад: *пострадавы за ны плотію и до гроба. и съ собою въскръсивъ ны* (Лл. Сл., с. 168б), *помани ны ги въ ир(с)твіи своемъ* (там само, с. 182б), *юда въ вѣкы прогнѣваещи ся на ны* (БП, с. 72), *бе ты обраць живити ны* (там само), *то вы тѣмъ дължны есте молити за ны ба* (Грамм. Мстислава, 11—12 ряд.).

Згодом у всіх східнослов'янських мовах первинну форму знах. відм. займенника 1-ї ос. множ. *ны* було витіснено вторинною *насъ*. Цей процес був тривалим, поступовим і водночас глибоким, оскільки ні сучасні східнослов'янські мови, ні їхні діалекти не зберігають навіть залишків уживання форми *ны* (Самійленко, 1970, с. 66).

У живій народній українській мові короткі форми знах. відм. множ. виходять з ужитку, очевидно, у києворуський період (там само), а в російській мові — наприкінці XIII ст. — першій половині XIV ст. (Маловицкий, 1958, с. 140—141). Процес їх занепаду зафіксовано і в церковнослов'янських пам'ятках XI—XIII ст. (Арполенко та ін., 2008, с. 73, 86), хоч форма *ны* була активно вживаною в церковнослов'янській мові української редакції ще тривалий час (Білих, 2016, с. 180). Наприклад, паралельне використання засвідчено в одній пам'ятці: *помани насъ Ги* (ОБ, 3/21/2) — *Бже обрати ны* (там само, 3/16/2); і навіть у межах одного речення: *Бже оущедри ны, и бл(с)ви ны. просвѣти лице твоє на ны, и помилѣи насъ* (Часослов, с. 22). Це підтверджують і граматики Л. Зизанія та М. Смотрицького, причому в граматиці М. Смотрицького короткі форми подано на першому місці (См. Гр., с. 198).

Отже, короткі форми *ны* для дав. і знах. відм. множ. займенника 1-ї ос. не були характерними для народної української мови, мали обмежене використання (за винятком форми знах. відм. в XI—XIII ст.) чи функціювали паралельно з вторинними формами, дуже рано вийшли з ужитку (передусім у народній мові), відповідно не могли мати вплив на форму називного відмінка.

На основі аналізу джерельного матеріалу та мовознавчих праць славістів уважаємо, що немає переконливих доказів функціонування у праслов'янській мові двох займенників для позначення 1-ї ос. множ. — **ту* і **ну*. Праслов'янською формою називного відмінка була **ту*, яка сьогодні

представлена в більшості слов'янських мов і в українській зокрема. Пра-слов'янське **ny* — за походженням форма знах. відм. множ. займенника 1-ї особи (ЭССЯ 26, с. 55). Болгарська і македонська літературна форма наз. відм. займенника 1-ї ос. множ. *ние*, що її засвідчено вперше в XIII ст., по-стала в період їхнього самостійного розвитку внаслідок впливу форм непря-мих відмінків (передусім коротких форм знах. відм.) і тенденції до усунен-ня суплетивізму в парадигмах відмінювання особових займенників. Тісна взаємодія з названими південнослов'янськими мовами зумовила функці-ювання форми *није* в торлацькому діалекті сербської мови. Гдовський за-йменник 1-ї ос. множ. *ны* — наслідок мовної інтерференції слов'янського і неслов'янського (водсько-естонського) населення: вирівнювання парадиг-ми для збереження наявного в усіх непрямих відмінках кореневого **н-**, зу-мовлене насамперед відсутністю суплетивізму в угро-фінських мовах.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

БДА — *Български диалектен атлас. Обобщаващ том. IV. Морфология.* (2016). София: БАН.

БЕР — Георгиев В.И., Дуриданов И. (ред.). (2012). *Български етимологичен речник* (т. IV: минго — падам). София: Академично издателство «Проф. Марин Дринов».

БП — Псалтир XI ст. із ворожильними приписками того ж часу (Бичковський Псалтир). В. Німчук, *Хрестоматія з історії української мови X—XIII ст.* (с. 111—119).

Грам. Мстислава — Грамота близько 1130 року великого київського князя Мстислава Володимировича та його сина Всеволода. В. Німчук, *Хрестоматія з історії української мови X—XIII ст.* (с. 172—173).

ДММД — *Дигитална мапа на македонски дијалекти.* <http://surl.li/kiwesl> (дата звернення: 10.09.2024).

Іл. Сл. — Розов Н.Н. (1963). Синодальный список сочинений Иллариона — русского писателя XI в. *Slavia* (год. XXXII, seš. 2, s. 141—175). Praha.

КЛ — Німчук В.В. (1983). *Київські глаголичні листки — найдавніша пам'ятка слов'янської писемності* (с. 103—128). Київ: Наукова думка.

Копр. — Милетич Л. (1908). Коприщенски Дамаскинъ. Новобългарски паметникъ от XVII вѣкъ. *Български старини* (кн. 2). София.

ОБ — *Библиа сирѣч книги ветхаго и новаго завета, по языку словенску* (1581). Острог.

ПМ — «Поученье» В. Мономаха. (1926—1928). *Полное собрание русских летописей. Т. 1: Лаврентьевская летопись* (стлб. 240—256). Ленинград: Издательство АН СССР.

ПОС — Ивашко Л.А., Лутовинова И.С., Тарасова М.А. (ред.). (2008, 2011). *Псковский областной словарь с историческими данными* (вып. 19, 22). Санкт-Петербург: Издательство С.-Петербургского университета.

СБР — Иванова-Мирчева Д. (отв. ред.). (1999). *Старобългарски речник* (т. 1). София.

Свищ. — Свищовски дамаскин. Новобългарски паметник от XVIII век. (1923). *Български старини* (кн. 7). София.

См. Гр. — Смотрицкий М. (1979). *Грамматика* (факсимильне вид.). Київ: Наукова думка.

СРГК — Герд А.С. (отв. ред.). (1999). *Словарь русских говоров Карелии и сопредельных областей: в 5 вып.* (вып. 4). Санкт-Петербург: Издательство С.-Петербургского университета.

Часослов — *Часослов.* (1617). Київ: Друкарня Лаври.

Чепр. — Милетич Л. (1926). Седмоградските българи и техният език. *Списание на БАН* (кн. XXXIII, бр. 18). София.

ЧудН — *Златоструй и отрывок торжественника XII в.* (л. 66 а—76 б) — ГПБ, Ф. п. I, 46 — Чудеса Николая Чудотворца.

ЭССЯ — Трубачев О.Н., Журавлев А.Ф., Варбот Ж.Ж. (ред.). (1974—). *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд* (вып. 1—). Москва: Наука.

Bogdan — Bogdan I. (1905). *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI* (vol. 1: 1413—1508). București.

ESSJ — Korečný F., Šaur V., Polák V. (1980). *Etymologický slovník slovanských jazyků: slova gramatická a zájmena. Svazek 2. Spojky, částice, zájmena a zájmenná adverbia*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd.

ТО — *Primož Trubar. Cerkovna ordninga*. (1564). Tübingen.

ЛИТЕРАТУРА

Арполенко Г.П., Козирева З.Г., Лиса Г.І., Симонова К.С., Щербатюк Г.Х. (2008). *Нариси з морфології старослов'янської мови східнослов'янських пам'яток XI—XIII ст.* Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Бевзенко С.П. (1960). *Історична морфологія української мови*. Ужгород: Закарпатське обласне видавництво.

Белић А. (1905). *Дијалекти Источне и Јужне Србије: с две карте*. Београд: Државна штампарија Краљквинк.

Бернштейн С.Б. (1948). *Разыскания в области болгарской исторической диалектологии. Т. 1. Язык валашских грамот XIV—XV веков*. Москва — Ленинград: Издательство АН СССР.

Бернштейн С.Б. (ред.), Журавлев В.К. и др. (1953). Отчет о диалектологической экспедиции в болгарское село Суворово летом 1951 года. *Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР* (вып. 3, с. 110—149). Москва: Издательство АН СССР.

Біліх О.П. (2016). *Словозміна в церковнослов'янській мові української редакції (кінець XVI—XVII ст.)*. Кіровоград: ФОП Александрова М.В.

Божковска С., Пандев Д., Минова-Гуркова Л., Цветковски Ж. (2008). *Општа граматика на македонскиот јазик*. Скопје: Просветно дело.

Бунина И.К. (1953). Звуковой состав и грамматический строй говора ольшанских болгар. Бернштейн С.Б. (ред.), *Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР* (вып. 4, с. 5—123). Москва: Издательство АН СССР.

Бунина И.К. (1954). Словарь говора ольшанских болгар. Бернштейн С.Б. (ред.), *Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР* (вып. 5, с. 9—63). Москва: Издательство АН СССР.

Вайан А. (1952). *Руководство по старославянскому языку* (перевод с франц.). Москва: Издательство иностранной литературы.

Ван-Вейк Н. (1957). *История старославянского языка* (перевод с нем.). Москва: Издательство иностранной литературы.

Видоески Б. (1999). Формите на заменките (историја и географија). Видоески Б., *Дијалектите на македонскиот јазик* (т. 3, с. 127—174). Скопје.

Гадолина М.А. (1963). *История форм личных и возвратного местоимений в славянских языках*. Москва: Издательство АН СССР.

Зайков П.М. (1999). *Грамматика карельского языка (фонетика и морфология)*. Петрозаводск: Периодика.

Зализняк А.А. (2004). *Древненовгородский диалект*. Москва: Языки славянской культуры.

Зеленина Э.И. (1955). Отчет о диалектологической поездке в болгарское село Терновку Николаевской области в июне 1954 г. С.Б. Бернштейн (ред.), *Статьи*

- и материалы по болгарской диалектологии СССР (вып. 7, с. 115—131). Москва: Издательство АН СССР.
- Ивић П. (1985). *Дијалектологија српскохрватског језика: Увод и штокавско наречје*. Нови Сад: Матица Српска.
- Ильинский Г.А. (1916). *Праславянская грамматика*. Нежин.
- Каринский Н. (1909). *Язык Пскова и его области в XV вѣкѣ*. С.-Петербургъ: Типографія М.А. Александрова.
- Колесник В.О. (2019). *Говірка болгар с. Городнього (Чийшія), Бессарабія*. Словник. *Болгарські говірки в Україні: у 20 т.* (т. 8). Одеса: Астропринт.
- Конески Б. (1986). *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- Лавров П.А. (1893). *Обзор звуковых и формальных особенностей болгарского языка*. Москва: Университетская типография.
- Лыткин В.И. (ред.). (1974). *Основы финно-угорского языкознания (вопросы происхождения и развития финно-угорских языков)*. Москва: Наука.
- Майтинская К.Е. (1969). *Местоимения в языках разных систем*. Москва: Наука.
- Маловицкий Л.Я. (1958). *Родительный-винительный и винительный падежи личных местоимений в памятниках русской письменности XI—XVI вв.* Ленинград.
- Маркус Е.Б., Рожанский Ф.И. (2017). *Современный водский язык. Тексты и грамматический очерк*. Санкт-Петербург: Нестор-История.
- Мейе А. (1951). *Общеславянский язык* (перевод, с франц.). Москва: Издательство иностранной литературы.
- Мейе А. (1954). *Сравнительный метод в историческом языкознании* (перевод с франц.). Москва: Издательство иностранной литературы.
- Мельничук О.С. (ред.). (1966). *Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов*. Київ: Наукова думка.
- Мирчев К., Кодов Хр. (1965). *Енински апостол: Старобългарски паметник от XI век*. София: БАН.
- Мирчев К. (1978). *Историческа граматика на българския език*. София: Наука и изкуство.
- Младенов С. (1941). *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София: Книгоиздателство Христо Г. Данов — О.О. Д-во.
- Младенов С. (1979). *История на българския език*. София: БАН.
- Мызников С.А. (2004). *Лексика финно-угорского происхождения в русских говорах Северо-Запада: Этимологический и лингвогеографический анализ*. Санкт-Петербург: Наука.
- Німчук В.В. (1980). *Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською*. Київ: Наукова думка.
- Півторак Г. (2001). *Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски»*. Київ: Академія.
- Полтораднева Э.И. (1953). Заметки о языке болгарского села Кирсова Комратского района СССР. Бернштейн С.Б. (ред.), *Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР* (вып. 3, с. 85—109). Москва: Издательство АН СССР.
- Полтораднева-Зеленина Э.И. (1954). Словарь говора болгарского села Суворово Одесской области. Бернштейн С.Б. (ред.), *Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР* (вып. 5, с. 64—134). Москва: Издательство АН СССР.
- Преображенский А.Г. (1910). *Этимологический словарь русского языка* (т. 1). Москва: Типография Г. Лиснера и Д. Совко.
- Самійленко С.П. (1970). *Нариси з історичної морфології української мови. Ч. 2: посібник*. Київ: Вища школа.
- Самойленко С.Ф. (1960). *Из истории восточнославянских местоимений* [автореф. дисс. ... докт. филол. наук]. Ленинград.
- Селищев А.М. (1918). *Очерки по македонской диалектологии* (т. 1). Казань: Лито-Типографія Т-во «Умидь».
- Селищев А.М. (1952). *Старославянский язык* (ч. 2). Москва: Госучпедгиз Министерства просвещения РСФСР.
- Стојадиновић В. (уредн.). (2016). «Северно-тимочки дијалекат» *Маринка Станојевића*. Књажевац: Народна библиотека «Његош».

- Стойков Ст. (1958). Говор села Твърдици (Сливенской околии в Болгарии) и села Твардици (Молдавской ССРСР). С.Б. Бернштейн (ред.), *Статьи и материалы по болгарской диалектологии ССРСР* (вып. 8, с. 3—63). Москва: Издательство АН ССРСР.
- Стойков Ст. (2002). *Българска диалектология*. София: Академично издателство «Проф. Марин Дринов».
- Стоянов С., Янакиев М. (1976). *Старобългарски език: Текстове и речник*. София: Наука и изкуство.
- Строганова Т.Ю. (1970). История формирования Гдовской и псковской групп говоров. В.Г. Орлова (ред.), *Образование севернорусского наречия и среднерусских говоров* (с. 445—452). Москва: Наука.
- Сумникова Т.А. (2005). О форме именительного падежа местоимения 1 л. мн. ч. *ны* в гдовских говорах русского языка. *Исследования по славянской диалектологии* (вып. 6, с. 133—17). *Славянская диалектология и история языка*. Москва.
- Тамби С.А. (2021). Эстонцы-переселенцы на Гдовщине. *Этносоциум*, 1 (151), 111—150.
- Филин Ф.П. (1972). *Происхождение русского, украинского и белорусского языков: Историко-диалектологический очерк*. Ленинград: Наука.
- Цонев Б. (1934). *История на български език* (т. 2). София: Придворна печатница.
- Чешко Е.В. (1952). К истории кайракийского говора. Бернштейн С.Б. (ред.), *Статьи и материалы по болгарской диалектологии ССРСР* (вып. 2, с. 22—75). Москва: Издательство АН ССРСР.
- Шахматов А.А. (1896). *Материалы для изучения великорусских говоров* (вып. 1). Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук.
- Щепкинъ В.Н. (1906). *Болонская псалтырь*. Санктпетербургъ: Типография Императорской Академии Наук.
- Ыйспуу Я. (1999). *Справочник по эстонскому языку*. Таллинн: Коолибри.
- Bělič J., Kamiš A., Kučera K. (1979). *Malý staročeský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Brückner A. (1927). *Słownik etymologiczny języka polskiego* (t. 1). Kraków.
- Długosz-Kurczabowa K., Dubisz S. (2006). *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Gebauer J. (1960). *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III. Tvarosloví, I. Skloňování*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Jelovšek A. (2014). *Osební zaimki v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*. Ljubljana.
- Kalina A. (1891). *Studia nad historią języka bułgarskiego*. Kraków: Nakładem Akademii.
- Lisac J. (2001). Osnovne značajke torlačkoga narječja. *Kolo*, 4. <http://surl.li/jpjzue> (дата звернення: 11.10.2024).
- Machek V. (1957). *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Maretić T. (1963). *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matasović R. (2008). *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Nahtigal R. (1952). *Slovanski jeziki*. Ljubljana: Univerza Ljubljani.
- Stanislav J. (1967). *Dejiny slovenského jazyka. Díl 2: Tvaroslovie*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Stieber Z. (1989). *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe.
- Swan M., Smith B. (2002). *A teacher guide to interference and other problems*. Cambridge: Cambridge University Press.

Статтю отримано 10.10.2024

REFERENCES

- Arpolenko, H.P., Kozyrieva, Z.H., Lysa, H.I., Symonova, K.S., & Shcherbatiuk, H.Kh. (2008). *Essays on the morphology of the Old Slavic language of Eastern Slavic monuments of the 11th—13th centuries*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).

- Belić, A. (1905). *Dialects of Eastern and Southern Serbia: with two maps*. Belgrade: Državna štamparija Kraljkvink (in Serbian).
- Belič, J., Kamiš, A., & Kučera, K. (1979). *A small Old Czech dictionary*. Prague: Státní pedagogické nakladatelství (in Czech).
- Bernshtein, S.B. (1948). *Research in the field of Bulgarian historical dialectology. Vol. 1. The language of the Wallachian charters of the 14th—15th centuries*. Moscow — Leningrad: Izdatelstvo AN SSSR (in Russian).
- Bernshtein, S.B. (Ed.), Zhuravlev, V.K., et al. (1953). Report on the dialectological expedition to the Bulgarian village of Suvorovo in the summer of 1951. *Articles and materials on Bulgarian dialectology in the USSR* (Iss. 3, pp. 110—149). Moscow: Izdatelstvo AN SSSR (in Russian).
- Bevzenko, S.P. (1960). *Historical Morphology of the Ukrainian Language*. Uzhhorod: Zakarpatske oblasne vydavnytstvo (in Ukrainian).
- Bilykh, O.P. (2016). *Word change in the Church Slavonic language of the Ukrainian edition (end of the 16th—17th centuries)*. Kirovohrad: FOP Aleksandrova M.V. (in Ukrainian).
- Bojkovska, S., Pandev, D., Minova-Gurkova, L., & Cvetkovski, Zh. (2008). *General grammar of the Macedonian language*. Skopje: Prosvetno delo (in Macedonian).
- Brückner, A. (1927). *Etymological dictionary of the Polish language* (Vol. 1). Krakow (in Polish).
- Bunina, I.K. (1953). Sound composition and grammatical structure of the Olshansky Bulgarian dialect. S.B. Bernshtein (Ed.), *Articles and materials on Bulgarian dialectology of the USSR* (Iss. 4, pp. 5—123). Moscow: Izdatelstvo AN SSSR (in Russian).
- Bunina, I.K. (1954). Dictionary of the Olshansky Bulgarian Dialect. S.B. Bernshtein (Ed.), *Articles and Materials on Bulgarian Dialectology of the USSR* (Iss. 5, pp. 9—63). Moscow: Izdatelstvo AN SSSR (in Russian).
- Cheshko, E.V. (1952). On the history of the Kairakli dialect. S.B. Bernshtein (Ed.), *Articles and materials on Bulgarian dialectology of the USSR* (Iss. 2, pp. 22—75). Moscow: Izdatelstvo AN SSSR (in Russian).
- Długosz-Kurczabowa, K., & Dubisz, S. (2006). *Historical Grammar of the Polish language*. Warsaw: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego (in Polish).
- Filin, F.P. (1972). *The origin of the Russian, Ukrainian, and Belarusian languages: A historical and dialectological essay*. Leningrad: Nauka (in Russian).
- Gadolina, M.A. (1963). *History of the forms of personal and reflexive pronouns in Slavic languages*. Moscow: Izdatelstvo AN SSSR (in Russian).
- Gebauer, J. (1960). *Historical grammar of the Czech language. Part III. Morphology, I. Declension*. Prague: Nakladatelství Československé akademie věd (in Czech).
- Ivić, P. (1985). *Dialectology of the Serbo-Croatian language: Introduction and the Štokavian dialect*. Novi Sad: Matica Srpska (in Serbian).
- Iilinskii, H.A. (1916). *Proto-Slavic grammar*. Nizhyn (in Russian).
- Jelovšek, A. (2014). *Personal pronouns in the language of Slovenian Protestant writers of the 16th century*. Ljubljana (in Slovenian).
- Kalina, A. (1891). *Studies on the history of the Bulgarian language*. Krakow: Nakładem Akademii (in Polish).
- Karinskiy, N. (1909). *The language of Pskov and its region in the 15th century*. St. Petersburg: Tipografija M.A. Alexandrova (in Russian).
- Kolesnyk, V.O. (2019). Bulgarian colloquialism. Horodnoye (Chiishia), Bessarabia. Dictionary. *Bulgarian colloquialisms in Ukraine: in 20 vols.* (Vol. 8). Odesa: Astroprynt (in Ukrainian and Bulgarian).
- Koneski, B. (1986). *History of the Macedonian language*. Skopje: Kultura (in Macedonian).
- Lavrov, P.A. (1893). *Review of sound and formal features of the Bulgarian language*. Moscow: Universitetskaya tipografiya (in Russian).
- Lisac, J. (2001). Basic features of the Torla dialect. *Kolo*, 4. Retrieved September 11, 2024 from <http://surl.li/jpjzue> (in Croatian).
- Lytkin, V.I. (Ed.). (1974). *Fundamentals of Finno-Ugric linguistics (questions of the origin and development of the Finno-Ugric languages)*. Moscow: Nauka (in Russian).

- Machek, V. (1957). *Etymological dictionary of the Czech and Slovak languages*. Praha: Vydavatel'stvo Slovenskej akademie vied (in Czech).
- Maitinskaya, K.E. (1969). *Pronouns in languages of different systems*. Moscow: Nauka (in Russian).
- Malovitsky, L.Ya. (1958). *Genitive-accusative and accusative cases of personal pronouns in monuments of Russian literature of the 11th—16th centuries*. Leningrad (in Russian).
- Maretić, T. (1963). *Grammar of the Croatian or Serbian literary language*. Zagreb: Matica hrvatska (in Croatian).
- Markus, E.B., & Rozhansky, F.I. (2017). *Modern Votic language. Texts and grammatical essay*. St. Petersburg: Nestor-Istoria (in Russian).
- Matasović, R. (2008). *Comparative-historical grammar of the Croatian language*. Zagreb: Matica hrvatska (in Croatian).
- Meje, A. (1951). *All-Slavic language* (transl. from French). Moscow: Izdatel'stvo inostrannoj literatury (in Russian).
- Meje, A. (1954). *Comparative method in historical linguistics* (transl. from French). Moscow: Izdatel'stvo inostrannoj literatury (in Russian).
- Melnychuk, O.S. (Ed.). (1966). *Introduction to the comparative-historical study of Slavic languages*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Mirchev, K., & Kodov, Khr. (1965). *Apostle of Enin: Old Bulgarian monument from the 11th century*. Sofia: BAN (in Bulgarian).
- Mirchev, K. (1978). *Historical grammar of the Bulgarian language*. Sofia: Nauka i izkustvo (in Bulgarian).
- Mladenov, S. (1941). *Etymological and orthographic dictionary of the Bulgarian literary language*. Sofia: Knigoizdatel'stvo Khristo G. Danov — O.O. D-vo (in Bulgarian).
- Mladenov, S. (1979). *History of the Bulgarian language*. Sofia: BAN (in Bulgarian).
- Myznikov, S.A. (2004). *Vocabulary of Finno-Ugric origin in Russian dialects of the North-West: Etymological and linguogeographical analysis*. St. Petersburg: Nauka (in Russian).
- Nachtigall, R. (1952). *Slavic languages*. Ljubljana: Univerza Ljubljani (in Slovenian).
- Nimchuk, V.V. (1980). *Old Ukrainian lexicography in its connections with Russian and Belarusian*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Pivtorak, H. (2001). *The origin of Ukrainians, Russians, Belarusians and their languages: Myths and truth about the three Slavic brothers from the "Common Cradle"*. Kyiv: Academia (in Ukrainian).
- Poltoradneva, E.I. (1953). Notes on the language of the Bulgarian village of Kirsova, Comrat district of the USSR. S.B. Bernshtein (Ed.), *Articles and materials on Bulgarian dialectology of the USSR* (Iss. 3, pp. 85—109). Moscow: Izdatel'stvo AN SSSR (in Russian).
- Poltoradneva-Zelenina, E.I. (1954). Dictionary of the dialect of the Bulgarian village of Suvorovo, Odessa region. S.B. Bernshtein (Ed.), *Articles and materials on Bulgarian dialectology of the USSR* (Iss. 5, pp. 64—134). Moscow: Izdatel'stvo AN SSSR (in Russian).
- Preobrazhenskiy, A.H. (1910). *Etymological dictionary of the Russian language*. Moscow (in Russian).
- Samiilenko, S.P. (1970). *Essays on the historical morphology of the Ukrainian language. Part 2: manual*. Kyiv: Vyscha shkola (in Ukrainian).
- Samoylenko, S.F. (1960). *From the history of East Slavic pronouns* [Aftoreferat ... of Doctor's Thesis]. Leningrad (in Russian).
- Selishchev, A.M. (1918). *Essays on Macedonian dialectology* (Vol. 1). Kazan: Lito-Tipografija T-va Umid (in Russian).
- Selishchev, A.M. (1952). *Old Church Slavonic* (Vol. 2). Moscow: Gosuchpedgiz Ministerstva prosvesheniya RSFSR (in Russian).
- Shakhmatov, A.A. (1896). *Materials for the study of Great Russian dialects* (Iss. 1). Saint Petersburg: Tipografija Imperatorskoj Akademii Nauk (in Russian).
- Shchepkin, V.N. (1906). *Bologna Psalter*. Saint Petersburg: Tipografija Imperatorskoj Akademii Nauk (in Russian).
- Stanislav, J. (1967). *History of the Slovak language. Part 2: Morphology*. Bratislava: Vydavatel'stvo Slovenskej akademie vied (in Slovak).

- Stieber, Z. (1989). *An outline of comparative grammar of Slavic languages*. Warsaw: Państwowe wydawnictwo naukowe (in Polish).
- Stojadinović, V. (Ed.). (2016). “North Timo dialect” by Marinko Stanojević. Knjaževac: Narodna biblioteka “Njegoš” (in Serbian).
- Stoyanov, S., & Yanakiev, M. (1976). *Old Bulgarian language: Texts and dictionary*. Sofia: Nauka i izkustvo (in Bulgarian).
- Stoykov, St. (1958). Dialect of the village of Tvarditsa (Sliven outskirts in Bulgaria) and the village of Tvarditsa (Moldavian SSR). S.B. Bernshtein (Ed.), *Articles and materials on Bulgarian dialectology of the USSR* (Iss. 8, pp. 3—63). Moscow: Izdatelstvo AN SSSR (in Russian).
- Stoykov, St. (2002). *Bulgarian dialectology*. Sofia: Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov” (in Bulgarian).
- Stroganova, T.Yu. (1970). History of the formation of the Gdov and Pskov groups of dialects. V.H. Orlova (Ed.), *Formation of the Northern Russian dialect and Central Russian dialects* (pp. 445—452). Moscow: Nauka (in Russian).
- Sumnikova, T.A. (2005). On the form of the nominative case of the pronoun 1 person pl. *ны* in the Gdov dialects of the Russian language. *Studies in Slavic dialectology* (Iss. 6, pp. 133—137). *Slavic dialectology and history of language*. Moscow (in Russian).
- Swan, M., & Smith, B. (2002). *A teacher guide to interference and other problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tambi, S.A. (2021). Estonian settlers in Gdovshchina. *Ethnosocium*, 1 (151), 111—150 (in Russian).
- Tsonev, B. (1934). *History in Bulgarian* (Vol. 2). Sofia: Pridvorna pechatnitsa (in Bulgarian).
- Vaian, A. (1952). *Guide to the Old Church Slavonic language* (transl. from French). Moscow: Izdatelstvo inostranoj literatury (in Russian).
- Van-Veik, N. (1957). *History of the Old Church Slavonic language* (transl. from Germany). Moscow: Izdatelstvo inostranoj literatury (in Russian).
- Vidoeski, B. (1999). Forms of pronouns (history and geography). B. Vidoeski, *The dialects of the Macedonian language* (Vol. 3, pp. 127—174). Skopje (in Macedonian).
- Yspuu, J. (1999). *Handbook of the Estonian language*. Tallinn: Koolibri (in Russian).
- Zaikov, P.M. (1999). *Grammar of the Karelian language (phonetics and morphology)*. Petrozavodsk: Periodika (in Russian).
- Zaliznyak, A.A. (2004). *Ancient Novgorod dialect*. Moscow: Yazyki slavyanskoy kultury (in Russian).
- Zelenina, E.I. (1955). Report on a dialectological trip to the Bulgarian village of Ternovka, Nikolaev region, in June 1954. S.B. Bernshtein (Ed.), *Articles and materials on Bulgarian dialectology in the USSR* (Iss. 7, pp. 115—131). Moscow: Izd-vo AN SSSR (in Russian).

Received 10.10.2024

Ruslana Kotsa, Candidate of Sciences in Philology, Senior Researcher
in the Department of History of the Ukrainian Language and Onomastics
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: rgomonai@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2074-2250>

HISTORY OF THE FIRST PERSON PLURAL PRONOUN FORM IN SLAVIC LANGUAGES

The origin of the 1st person plural pronoun (*ми*) was not in doubt for a long time. The form **my* was unanimously recognized as the nominative case form of the 1st p. pronoun for the Proto-Slavic language. The presence in Bulgarian and Macedonian of the form *ние* in the nominative case in a certain way disrupted the systematic nature of the described phenomenon. In the 2nd half of the 20th century, a number of hypotheses were put forward regarding its

origin. The researchers considered *ниє* as a morphological novelty that arose as a result of the influence of the accusative and indirect cases of the 1st p. pl. pronoun, or as a novelty that arose in various Slavic languages as a result of the tendency to eliminate the suppletivism of the bases of personal pronouns. S.P. Samiilenko considered these theories unconvincing and substantiated the presence in the Proto-Slavic language of two forms of the nominative plural of the 1st p. pronoun — **my* and **ny*. However, the analysis of the arguments given by professor, their comparison with the studies of other Slavists, and the linguistic material available to modern researchers do not provide sufficient grounds to consider **ny* an ancient form of the nominative case of the 1st p. pl. The Proto-Slavic **ny* was originally a form of the accusative plural of the 1st p. pronoun. Later, in some languages as a result of the tendency to eliminate suppletivism in the paradigms of declension of personal pronouns, **my* changed to **ny*. This process was very old and locally limited. Most likely, the functioning of short forms of the dative and, above all, accusative cases — *ны*, which were used with equal frequency in Old, Middle and New Bulgarian — had a great influence on the alignment in the paradigm of the 1st p. pl. pronoun. In Ukrainian, as in most Slavic languages, this process did not occur, which can obviously be partially explained by the limited functioning of the short forms in these languages.

Keywords: *personal pronouns of the 1st person plural, ми, ниє, ны, Ukrainian language, Slavic languages, history of pronoun forms.*